

ФОНОСТИЛІСТИЧНА СКЛАДОВА ЯК ЗАСІБ ВИРАЖЕННЯ ЗМІСТУ ТА ВІДТІНКІВ ВИСЛОВЛЮВАННЯ

дошкільним навчальним закладом і школою / Крайнова Любов // *Дошкільна освіта*. – 2010. – №1(27). – С. 11 – 17.

7. Малетич О. Наступність як актуальна проблема сучасної освіти / О. Малетич // *Вісник інституту розвитку дитини. Серія: "Філософія. Педагогіка. Психологія"* [Текст]: збірник наукових праць. / Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова; редкол. В.П. Андрущенко (голова) [та ін.]. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. – Вип. 13. – С. 83 – 87.

8. Назаренко Г.І. Організаційно-педагогічні умови

забезпечення наступності в навчанні дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.09 – "Теорія навчання" / Назаренко Г.І. – Кривий Ріг, 2002. – 21 с.

9. Черепаня Н.І. Реалізація принципу наступності дошкільної та початкової освіти / Н.І. Черепаня // *Педагогічний альманах*. – 2011. – Випуск 9. – С. 68 – 74.

10. Якубенко О.П. Неперервна освіта: реалії та перспективи / О.П. Якубенко // *Інформаційний бюлетень*. – К.: – 2010. – №3. – С. 23 – 29.

Стаття надійшла до редакції 20.06.2012

УДК 811.111'344'38

Антоніна Чернявська, викладач кафедри практики англійської мови,

факультету романо-германської філології,

Віра Навроцька, викладач кафедри практики англійської мови,

факультету романо-германської філології,

Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ФОНОСТИЛІСТИЧНА СКЛАДОВА ЯК ЗАСІБ ВИРАЖЕННЯ ЗМІСТУ ТА ВІДТІНКІВ ВИСЛОВЛЮВАННЯ

У статті розглянуто інтонаційні стилі, сукупність лінгвістичних компонентів та екстралінгвістичних факторів, що сприяють передачі змісту та відтінків висловлювання.

Ключові слова: інтонаційний стиль (фоностиль), пауза, наголос, тон, ритм, темп, мовленнєва ситуація.

Літ. 7.

Фоностилістика є одним із розділів стилістики, що вивчає реалізацію потенційних функціонально-стилістичних можливостей мови на фонетичному рівні залежно від мети та завдань спілкування, характеру змісту, типу мислення та різних ситуативних можливостей у тій чи іншій соціальній сфері.

Мета статті – здійснити огляд екстралінгвістичних факторів, що відіграють роль у формуванні фоностилів та розглянути різні компоненти передачі відтінків комунікативного акту.

Предметом дослідження є використання відповідних екстралінгвістичних засобів для успішної передачі змісту висловлювання.

Об'єктом дослідження є фоностилі, зокрема, такі засоби, як паузація та акцентуація.

Актуальність. Матеріал, викладений у статті, може поглибити уявлення про функціонування англійської мови, зацікавити студентів, спеціалістів та всіх, хто цікавиться фонологією та лінгвістикою.

Одним з головних завдань фоностилістики є виявлення різних фонетичних модифікацій, зумовлених екстралінгвістичними факторами.

Під фонетичним стилем (фоностилем) розуміють сукупність сегментних та супрасегментних засобів, які реалізуються в конкретній екстралінгвістичній ситуації та виконують

визначені функції, при цьому важливим диференціальним показником стильової приналежності є інтонаційна структура.

У лінгвістиці послідовно вивчений механізм взаємодії екстралінгвістичних факторів з метою виявлення функціональних стилів. Одним з найбільш важливих факторів, що формують артикуляційну специфіку стилю є тип мовленнєвого акту, а саме, офіційність чи неофіційність мовлення. До уваги також беруть кількість слухачів, сферу діяльності, соціальний статус мовця та інше.

Різні лінгвісти подають різні екстралінгвістичні фактори, які вважають більш важливими для створення класифікації фоностилів.

Так, одні розрізняють екстралінгвістичні фактори за наступними ознаками: мета та предмет висловлювання, ступінь підготовленості мовців, відносини між мовцями, їх соціальний статус, ставлення мовця до змісту висловлювання, соціокультурні умови спілкування, зовнішні умови спілкування [4, 65].

Інші ж пропонують розділити екстралінгвістичні фактори на головні та другорядні. До головних вони відносять наступні: суспільна сфера спілкування, зміст/тема висловлювання, наголос на важливість якості мовлення. До другорядних відносять: ступінь підготовленості мовця, відносини між тим,

ФОНОСТИЛІСТИЧНА СКЛАДОВА ЯК ЗАСІБ ВИРАЖЕННЯ ЗМІСТУ ТА ВІДТІНКІВ ВИСЛОВЛЮВАННЯ

хто говорить та тим, хто слухає; наявність чи відсутність зворотного зв'язку, особисті відносини між мовцем та слухачем [3, 38].

Решта ж вважають наступні екстралінгвістичні фактори стильотворчими: головні – мета та тема висловлювання; другорядні – форма комунікації, ступінь формалізованості ситуації, ступінь підготовленості мовця, ставлення мовця до мовленнєвої ситуації, соціальний статус мовця, характер публічності [2, 15].

На даний час існує ряд експериментально-фонетичних досліджень, на основі яких можна зробити висновок, що кожен функціональний стиль має окремий набір просодичних засобів, які спрямовані на реалізацію комунікативно-прагматичного завдання.

Аналізуючи фоностильотворчі засоби, доречно виходити з позиції соціальних ролей, носіями яких є комуніканти. Учасники мовленнєвого акту різняться соціальними ролями та манерою їх втілення. Важливим аспектом ролі є соціальна експектація – очікування від індивіда певної поведінки, притаманної його соціальній ролі.

В очікування включені визначені просодичні способи реалізації висловлювання. Так, в мовленнєвому акті наказу ніхто не очікує від мовця інтонаційної моделі прохання. Більш того, інтонаційний зразок, що суперечить рольовим очікуванням, може видозмінити мовленнєвий акт настільки, що результат буде протилежним. Адже, “мовець показує своє ставлення до сказаного за допомогою інтонації, в результаті, те, як людина вимовила, часто перетворюється на те, що вона сказала” [2, 101].

Із зазначеними факторами комунікативної ситуації співвідносяться наступні фонетичні характеристики: делімітація, акцентуація смислових центрів, зміни тону (тональний рівень, діапазон, напрям руху тону), гучність вимови, тембр, ритм, темп мовлення та інші складові. У мовленні вони вступають в складну взаємодію одне з одним, утворюючи різноманіття інтонаційних структур та виражають різні форми звучання.

У цій статті ми дотримуватимемось наступної класифікації інтонаційних стилів: інформаційний, науковий, публіцистичний, художній та розмовний. Класифікація базується на відмінностях в артикуляції звуків, передбачає виділення в усному мовленні двох стилів – повного та розмовного.

Терміни “розмовна вимова”, “розмовний стиль” інтерпретуються не усіма лінгвістами однозначно. Одні вважають, що повсякденне мовлення – це форма мовлення, здійснена в дещо прискореному темпі, але обов'язково в рамках діючої літературної норми. Інші включають

повсякденне мовлення в систему фоностилів, висуваючи на перший план той фактор, що для розмовного стилю фактично немає ніяких обмежувальних нормативних рамок. А також є група лінгвістів, які не включають повсякденне мовлення в систему функціональних стилів, розглядаючи його як “прояв національної мови, діалекту, чи особливу систему, що має специфічний набір одиниць і специфічні закони їх функціонування та протиставляє його літературній мові” [2, 11].

Найважливішою особливістю розмовного мовлення є його непередбаченість та невимушеність чи природність [4, 9]. Отже, розмовний стиль утворюється трьома компонентами екстралінгвістичної ситуації:

1) неофіційним характером відносин між мовцями (нейтральні, близькі, дружні, напружені і т.п.);

2) акцентом на неофіційний характер повідомлення (непублічний виступ чи лекція або доповідь);

3) неофіційним характером умов спілкування [4, 12].

З фонетичної точки зору розмовне спілкування характеризується сильною редукцією ненаголошених голосних, випадінням звуків, складів та своєрідною просодичною організацією фраз: пришвидшений темп, різкі мелодичні перепади, наявність пауз хезитації (невпевненості, вагання).

Розглянемо певні особливості фоностилів. Приміром, науковий стиль характеризується наявністю інтонаційного членування, підвищеною гучністю, середнього темпу мовлення, чіткого ритму, довгих пауз, ступінчастої шкали, високого-низхідного та низхідного-висхідного тонів. Інформаційному стилеві притаманне використання середньої гучності, середнього темпу мовлення, чіткого ритму, пауз середніх за тривалістю, низхідних та рівних тонів, рівних та низхідних шкал. Художній та розмовний стилі характеризуються значною варіативністю всіх просодичних складових. Проте, фонетичні стилі рідко трапляються у їхньому чистому вигляді. Вони можуть переплітатись чи доповнювати один одного залежно від мовленнєвої ситуації чи мети висловлювання.

З фонетичної точки зору, надзвичайно важливими засобами передачі змісту висловлювання є акцентуація та паузація. Під акцентуацією в лінгвістиці розуміють “виділення окремих елементів в слові та фразі за допомогою наголосу” [1, 15].

Ступінь акцентуації визначається виходячи з різниці між виділеними та невиділеними сегментами фрази. У будь-якому випадку, до уваги береться той факт, що “акцентне виділення... виникає там, де має місце відхід від

ФОНОСТИЛІСТИЧНА СКЛАДОВА ЯК ЗАСІБ ВИРАЖЕННЯ ЗМІСТУ ТА ВІДТІНКІВ ВИСЛОВЛЮВАННЯ

ситуації, яку описують, від норми, відхід від нормативної ситуації” [5, 63].

У межах фрази до типів наголосу відносять фразовий, як обов’язкову фонетичну ознаку завершеності фрази, тактовий чи синтагмовий, як обов’язкову приналежність до інтонаційної групи, та логічний, що використовується в спеціальних експресивно-комунікативних цілях. При цьому, на просодичному рівні синтагмовий наголос, як правило, характеризується підвищенням голосу, а фразовий супроводжується пониженням голосу, та падає зазвичай на останню інтонаційну групу фрази.

Логічний наголос виділяє слово зі значенням, він вживається для підсилення, підкреслення та протиставлення.

Паузи є знаками, що вказують на розмежування інтонації груп, фраз та фонодиктем. Вони відіграють важливу роль в інтеграції складових частин монологу в єдине ціле. У монологах виділяють синтаксичні паузи та паузи хезитації (вагання), котрі розривають фонетичну структуру інтонаційної групи. Функцією пауз вагання є вибір мовцем потрібного слова, граматичної форми, планування наступного висловлювання. Прикладами вище перелічених видів пауз є уривки зі спонтанних монологів:

а) синтаксичних пауз:

I guess | she wanted me to speak about it.|| This isn’t quite the moment for it.||

б) пауз хезитації:

I mean it’s just very odd to say that we used to | just sort of ||| sit, | you know,| later on it was in the hospital ||| and listen to her.||

Завершеність фраз в рамках кожної фонодиктеми маркується, окрім наявності різного виду пауз, тональними характеристиками (пониженим, підвищеним чи рівним тоном), підвищенням чи пониженням гучності та варіативністю швидкості висловлювання, причому пришвидшення темпу в ряді фраз здійснюється незалежно від загальної швидкості висловлення усього монологу. Інтонаційні групи, що утворюють фрази цих монологів, легко виділяються на перцептивному рівні, і часто відповідають потенційним синтагмам, однак, у ряді випадків, кількість інтонаційних груп перевищує кількість потенційних синтагм, і тому спостерігається значне збільшення їх кількості за рахунок:

а) розділення підмета і присудка;

б) розділення на частини складеного іменникового присудка, а також відокремлення означення від додатка;

в) виділення прямого та непрямого додатка в окрему інтонаційну групу;

г) розчленування обставинної групи;

д) виділення в окрему інтонаційну групу сполучників, ввідних слів та словосполучень.

Виходячи з того, що пауза є засобом виконання смислових функцій, тобто сигналізує про закінченість смислового фрагменту, а також разом з іншими інтонаційними засобами є одним з головних засобів інтеграції мовленнєвих фрагментів, були виділені синтаксичні паузи, поява яких зумовлена семантико-синтаксичною структурою висловлювання, та емфатичні паузи, котрими користується мовець, щоб підкреслити важливе за значенням слово чи групу слів. Емфатичні паузи реалізуються в таких монологах після слова, зосереджуючи на ньому увагу слухача, або, частіше, перед ним, готуючи адресата до його сприйняття.

а) синтаксичні паузи:

I’m perfectly sure | she’ll make friends with her group-mates. ||

б) емфатичні паузи:

You know, I learnt at an early age what it is to be ||| helpless, || miserable and | hopeless. |||

Як видно з наведених прикладів, синтаксичні паузи позначають межі інтонаційних груп, фраз і фонодиктем. Емфатичні паузи використовуються для привернення уваги слухача до вимови найважливіших слів в мовних відрізках, їх довжина коливається від коротких до наддовгих.

Висновки. Отже, всі вище перелічені компоненти інтонації в мовленнєвому потоці вступають в складну взаємодію одне з одним, утворюють безліч інтонаційних структур та виражають різноманітні відтінки комунікативного акту. А вже урахування інтонаційних стилів мовлення сприяє правильній передачі змісту та відтінків висловлювання, а це, в свою чергу, робить комунікативний акт успішним. Уміння володіти інтонацією як засобом виразності є вкрай важливим для особи, яка вступає в комунікацію.

1. Великая Е.В. *Просодия как фактор стилиобразования*. Автореф. дис. д-ра филол. наук. М., 2010. – 38 с.

2. Гальперин И.Р. *Текст как объект лингвистического исследования*. – М.: Едиториал УРСС, 2005. – 112 с.

3. Дубовский Ю.А. *Просодические контрасты в языке*. Уч. пос. – Симферополь: СГУ, 1983. – 94 с.

4. Крылова О.А. *Лингвистическая стилистика*. – М.: Высшая школа, 2006. – 120 с.

5. Николаева Т.М. *Семантика акцентного выделения*. – М., 2004. – 101 с.

6. Паращук В.Ю. *Теоретична фонетика англійської мови*. – Вінниця: “Нова книга”, 2009. – 232 с.

7. *Теоретическая фонетика английского языка*. – М.: Высшая школа, 1991. – 240 с.

Стаття надійшла до редакції 07.06.2012